

LEADER-võrgustiku roll

riiklikus partnerluskavas 2028–2034

Kogukonna juhitud kohaliku arengu võimalused

Käesolev analüüs kaardistab Riikliku partnerluskava 2028–2034 raames koostatud [reformitaotluste](#) põhjal valdkonnad, kus LEADER-võrgustiku kaasamine kogukonna juhitud kohaliku arengu elluviijana on enim põhjendatud, strateegiliselt otstarbekohane ning lisaväärtust loov. LEADER-lähenemise laiendamise ettepanekud põhinevad tegevusrühmadega peetud aruteludel, mis toimusid meie liikmetega 2025. aasta veebruaris ja 2026. aasta aprillis, samuti riigiplaani ettevalmistamise regionaalsetel aruteludel esitatud seisukohtadel ja ettepanekutel. Laiemas vaates toetume ka rahvusvahelistele uuringutele, mis käsitlevad LEADER-meetodi lisandväärtust ja mõju piirkondlikule arengule.

Analüüsi peamine sõnum on, et LEADER Eesti 26 tegevusrühma katavad kogu Eesti maapiirkonda ning väikelinnu, omavad toimivaid koostöövõrgustikke omavalitsuste, ettevõtjate ja vabatahtlike sektoriga, ning on riigi jaoks unikaalne rakenduskanal reformide viimisel rohujuuresandile — eelkõige seal, kus hajaasustus ning teenuste vähene kättesaadavus muudab tsentraliseeritud lahendused ebaefektiivseks.

LEADER-i eripära seisneb selles, et kohaliku arengu strateegiad ning nende rakendamiseks vajalikud meetmed sünnivad kolme sektori – avaliku, era- ja kodanikuühiskonna – horisontaalses koosloomes. Kuigi Eestis tegutseb mitmeid organisatsioone, mis esindavad üksikuid huvirühmi või valdkondi, puuduvad enamasti mehhanismid, mis ühendaksid erinevad sektorid püsivasse koostöösse kohalike vajaduste kaardistamiseks, prioriteetide seadmiseks ning lahenduste elluviimiseks. Enamik toetusmeetmeid kujundatakse ja rakendatakse ülevalt alla põhimõttel, kus kohalikud kogukonnad on pigem meetmete kasutajad kui kaasloojad.

LEADER-i puhul osalevad kohalikud osapooled aga juba meetmete kujundamise algfaasis, mistõttu kujuneb tegevusrühmast mitte ainult rahastuse vahendaja, vaid sektoriteülene arutelu- ja koostööplatvorm. See võimaldab riigil jõuda reformide, poliitikate ja teabega tõhusamalt kogukondadeni ning saada samal ajal vahetut tagasisidet nende tegeliku mõju ja rakendatavuse kohta. Seetõttu ei ole LEADER pelgalt ühesuunaline infokanal, vaid kahesuunaline koostöömehhanism, mis ühendab riiklikud eesmärgid kohalike vajaduste ja teadmistega.

Analüüsitud reformidest on LEADER meetodil selge lisandväärtus 16 reformis. Eriti kiireloomulised on kokkupuutepunktid sotsiaal- ja tervisevaldkonnaga (vaimse tervise kogukonnateenused, iseseisev toimetulek), ruumilise arenguga (mitmekeskuseline Eesti) ja keskkonnateadlikkusega.

LEADER meetod ja selle tugevused

LEADER (*Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale*) on ELi maaelu arengu meetod, mis tugineb kogukonna juhitud kohalikele arengule (CLLD — *Community-Led Local Development*). Eestis juba 20 aastat tegutsenud LEADER on tõendanud oma lisandväärtust just kohaliku arengu käivitajana: see toetab kogukondade algatusvõimet, ettevõtlikkust, koostööd ja piirkondade enda tunnetatud vajadustest lähtuvaid lahendusi. Maapiirkondade tulevik vajab sotsiaalabi asemel arenguvaadet — noorte, ettevõtlike inimeste ja kohalike algatuste toetamist, mis loovad uusi võimalusi ka väljaspool suuremaid keskusi.

LEADER võrgustiku peamised tugevused:

- 26 tegevusrühma katavad kogu Eesti maapiirkonna ja väikelinnad
- Kolmik-struktuur: otsustamisel hoitakse tasakaalu avaliku sektori, kogukonna ja ettevõtjate vahel
- Laialdane liikmeskond: üle 800 ettevõtte, üle 900 vabauhenduse ja ligi 100 avaliku sektori esindajat
- Optimaalne suurus: tegevuspiirkonna elanike arv 5900–58 800 (keskmiselt 20 000) — jääb rohujuuresandile, kuid omab laialdasemat vaadet kui üksik küla või omavalitsus
- Rahvusvahelise koostöö kogemus ja innovatsiooni maaletooja roll – tegevusrühmad vahendavad ja kohandavad Euroopa ning teiste piirkondade häid praktikaid, lahendusi ja koostöömudeleid kohalike kogukondade vajadustele
- Alt-üles lähenemine tagab elanike motivatsiooni ja omanikutunde oma piirkonna arengu suhtes
- Tõestatud mõju: LEADER on tõstnud maapiirkondade võimekust algatada ja ellu viia kohalikke arendusprojekte, kaasates otsustusprotsessidesse ettevõtjaid, kogukondi ja avalikku sektorit

LEADER on ennast tõestanud sillana riigi ja inimeste vahel: tegevusrühmad tunnevad oma piirkonna kogukondi, seal elavaid inimesi ja nende igapäevaelu — see võimaldab paremini mõista kohalikke probleeme ning luua sidemeid erinevate huvirühmade vahel.

Reformide analüüs: kuhu võiks LEADER panustada?

Järgnevas tabelis on esitatud 16 reformi, kus LEADER-võrgustikul on selge lisandväärtus. Prioriteetsus näitab LEADER osalemise kiireloomulisust ja strateegilist tähtsust.

Reform / Esitaja	LEADER-võrgustiku roll ja lisandväärtus	Prioriteet
Mitmekeskuselise Eesti ruumilise arengu visiooni elluviimine <i>Regionaal- ja Põllumajandusministeerium</i>	Siin on peamine LEADER tugipunkt (Tegevus 4. Kohaliku kogukonna võimestamine), kuid võrgustik saab panustada ka laiemate regionaalsete eesmärkide saavutamise heaks: toetades linna-maapiirkondade integreeritud arengu strateegiaid ja mitmetasandilist koostööd. Tegevusrühmad koostavad piirkonnapõhiseid strateegiaid, tuvastavad kohalikud kitsaskohad ning koordineerivad toetuste rakendamist.	KÕRGE
Vaimse tervise ravi- ja kogukonnateenuste reform <i>Sotsiaalministeerium</i>	Reform nõuab kogukonnapõhiseid vaimse tervise teenuseid maapiirkondades. LEADER tegevusrühmad omavad olemasolevaid kontakte ja usaldust kogukondades, saavad tuvastada abivajajaid, koordineerida vabatahtlike tugitegevust ning sillata professionaalse abi ja kogukondlike ressursside vahel.	KÕRGE
Iseseisva toimetuleku ja heaolu süsteemne tugevdamine <i>Sotsiaalministeerium</i>	Reform rõhutab kogukondlike tugivõrgustike rolli ning kodu- ja kogukonnapõhiseid lahendusi. LEADER võrgustik saab toimida varajase märkamise kanalina, koondada vabatahtlike ja kogukonnateenuseid ning toetada KOVide võimekust maapiirkondades, kus teenuste kättesaadavus on erilise surve all.	KÕRGE
Keskkonna- ja kliimateadlikkuse reform <i>Kliimaministeerium</i>	Reform nõuab kogukondade ja KOVide võimekuse kasvu kliimateemades ning kaasamisprotsesside parandamist. LEADER on ideaalne keskkonna- ja kliimahariduse kanal maapiirkondades — jõuab inimesteni, keda kesksed kampaaniad ei pruugi tabada.	KÕRGE

Sidus Eesti <i>Kultuuriministeerium</i>	Kodanikuühiskonna ja kogukondade võimestamine, sotsiaalne ühtekuuluvus, demokraatlik osalus — kõik on LEADER meetodi tuumväärtused. Tegevusrühmad saavad olla kogukondliku kaasamise peamine kanal, vähendada näiliku kaasamist ning koordineerida küla-, valla- ja riiklike strateegiatega sidusust. Pagulaste ja ajutise kaitsega isikute kogukondlik integreerimine maapiirkondades — LEADER tegevusrühmad saavad toetada sotsiaalset lõimumist kohalikul tasandil (eesti keele praktika, kogukondlikku ellu kaasamine).	KÕRGE
Eesti toidujulgeolek on tagatud <i>Regionaal- ja Põllumajandusministeerium</i>	Maapiirkondade elatustase, kohalike kogukondade vastupanuvõime, kestlik põllumajandus — LEADER on juba põllumajanduspoliitika instrument, kuid saab olla sild ka laiemasse toidujulgeoleku strateegiasse. Tegevusrühmad toetavad väikeettevõtjaid, lühikesi tarneahelaid ja kohaliku toidu väärindamist ning kogukondlikku turustamist.	KÕRGE
Elanikkonnakaitse ja kriisivalmiduse võimete tõstmine <i>Siseministeerium</i>	Reform sisaldab otseselt Tegevust 14 "Kogukonnakeskse pääste- ja politseitöö võimekuse arendamine" ning Tegevust 3 "Vabatahtlike kaasamine, sh kriisireservi loomine". Dokument toob selgesõnaliselt välja: „Selle saavutamine on ühiskonna eri osaliste ühine jõupingutus, kus on oluline roll inimestel, kogukondadel, vabatahtlikel ja kohaliku omavalitsuse üksustel." LEADER 26 tegevusrühma on ideaalne partner kriisireservi värbamiseks, kohalike kerksuskeskuste toetamiseks ja kriisiteadlikkuse levitamiseks väiksematesse KOVidesse, kus ressursid on kõige nõrgemad.	KÕRGE
Eesti ühiskonna vaimse ja füüsilise tervise ning kultuurilise aktiivsuse edendamine <i>Kultuuriministeerium</i>	Kultuuri- ja sporditeenuste kogukondlik kättesaadavus maapiirkondades, vabatahtlikkuse edendamine, kogukondlik vastupidavus — LEADER tegevusrühmad koordineerivad juba kultuuriüritusi ja kogukonnategevusi ning saavad olla kultuurireseptide jms uuenduslike lahenduste rakendajad.	KESKMINE
Teaduspõhise konkurentsivõimelise majanduse ja tööstuse areng <i>Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium</i>	Seos LEADER-võrgustikuga avaldub VKE-de arendamise, ettevõtjate nõustamise, ettevõtlusteadlikkuse tõstmise, koostöövõrgustike loomise ning innovatsiooni ja digitaliseerimise toetamise kaudu. Tegevusrühmad aitavad viia ettevõtluse arendamise meetmeid maapiirkondadesse ning tugevdada piirkondlikku konkurentsivõimet.	KESKMINE
Loomemajanduse konkurentsivõime ja ekspordivõimekus <i>Kultuuriministeerium</i>	Loomettevõtted on maapiirkondades sageli LEADER-toetuste saajad ning tegevusrühmadel on kogemus nende nõustamisel ja arendamisel. LEADER toetab sektoritevahelist koostööd, piirkondlike väärtusahelate arengut ning pakub üleeuroopalise võrgustiku kaudu võimalusi rahvusvaheliseks koostööks, teadmussiirdeks ja ekspordivõimekuse suurendamiseks.	KESKMINE
Noorte terviklik toetamine hariduse omandamiseks <i>Haridus- ja Teadusministeerium</i>	Maapiirkondades on õpetajapuudus kõige kriitilisem. LEADER saab toetada kohaliku kogukonna kaasatust kooli ümber, huviharidust ning noorte sidumist oma kodupiirkonnaga, et vähendada äravoolu maapiirkondadest. Noorte kaasamine tegevusrühmade töösse tugevdab järelkasvu.	KESKMINE
Puhta tööstuse, ringsuse ja keskkonnahoidliku ettevõtluse reform <i>Kliimaministeerium</i>	Kohalike bioressursside (biomass, puit, biojätmed) väärindamine loob töökohti maapiirkondades — see on LEADER tegevusrühmade põhivaldkond. LEADER saab toetada VKESid ringmajanduse lahendustele üleminekul, korraldada kohalike ressursivoogude kaardistamist ning täita kogukondade kaasamise rolli, mida reform ise riskijuhtimise vajadusena tunnustab. Lisandväärtus: energiaühistute ja kogukonnapõhiste ringmajanduse mudelite käivitamine — lünk, mida ükski reform praegu ei täida, kuid ELI RED III direktiiv nõuab.	KESKMINE

Reformivõimeline riik <i>Riigikantselei</i>	Reform taotleb selgemat koostööraamistikku riigi ja KOVide vahel ning kaasamise suurendamist. LEADER tegevusrühmad saavad olla institutsioonilised partnerid, kes koondavad kogukondade tagasisidet, testivad piirkonnapõhiseid lahendusi ja aitavad vältida kaasamise dubleerimist.	KESKMINE
Digioskused ja -kompetentsid <i>Justiits- ja Digiministeerium</i>	Digitaalne lõhe tabab kõige rohkem maapiirkondi. LEADER tegevusrühmad omavad kogukondlikku usaldust ja jõuavad eakate ning vähemotiveeritud inimesteni, kelleni tavapäraseid digikoolitused ei jõua. Arukate külade programm on otsene kokkupuutepunkt.	KESKMINE
EL varjupaiga-, rände- ja integratsioonipoliitika rakendamine <i>Siseministeerium</i>	Kaudne kokkupuutepunkt: pagulaste ja ajutise kaitsega isikute kogukondlik integreerimine maapiirkondades — LEADER tegevusrühmad saavad toetada sotsiaalset lõimumist kohalikul tasandil (eesti keele praktika, kogukondlikku ellu kaasamine), kuid see ei ole reformi põhifookus.	MADAL
Eesti küberjulgeoleku suurendamine <i>Justiits- ja Digiministeerium</i>	Reform sisaldab Tegevust 3.2 „Ühiskonna küberteadlikkuse suurendamine“ — kampaaniad ja juhendmaterjalid elanikkonnale. Riiklik teavitus jõuab hästi harituma ja linliku elanikkonnani; maapiirkondade eakad, vähem digioskustega inimesed ja vene keelt kõnelevad kogukonnad vajavad kohalikku ja usaldusväärset vahendajat. LEADER tegevusrühmad täidavad seda rolli: neil on olemas keeleoskus, kohalik usaldus ja kogukondlikud kanalid — külakogud, infopäevad, MTÜd —, mida riiklikud kampaaniad ei asenda. Küberohud tabavad haavatavamaid rühmi ebaproportsionaalselt: just neid, kelleni LEADER jõuab.	MADAL

Valdkondlik analüüs

1. Sotsiaal- ja tervisevaldkond (SOM)

Sotsiaalministeeriumi kolm reformi — vaimse tervise kogukonnateenused, iseseisev toimetulek ning laste heaolu — on reformidest kõige selgemini suunatud kogukonnapõhiste lahenduste poole. Kõik kolm rõhutavad vajadust tuua teenused inimestele lähemale ning tugevdada kogukondlikku tugivõrgustikku.

Probleem on ühine - maapiirkondades on teenuste kättesaadavus piiratud ning KOVide võimekus erinev. LEADER tegevusrühmad saavad täita lünka, mis jääb riigiteenuste ja üksikisiku vahele.

Alates 2023. aastast on kõik tegevusrühmad tulemuslikult rakendanud ka ESF+ meetmeid, mis näitab, et kohalikul tasandil toimiv LEADER-võrgustik suudab lisaks maaelu ja ettevõtluse arendamisele panustada ka sotsiaalse kaasatuse, kogukondliku toe ja inimeste aktiivse osalemise tugevdamisse.

Konkreetsed rakendusvõimalused:

- Vaimse tervise kogukonnapõhised tugiteenused: reform rõhutab vajadust tuua abi inimestele lähemale ning tõsta kogukondlikku tuge. LEADER/CLLD võimaldab toetada kogukonnakeskuste, tugigruppide, ennetusprogrammide ning kohalike koostöövõrgustike kujunemist, mis aitavad suurendada vaimse tervise toe kättesaadavust maapiirkondades.
- Varajane märkamine: reformid rõhutavad varajase sekkumise olulisust nii vaimse tervise kui laste ja noorte toetamise puhul. LEADER liikmeskond (800+ ettevõtet, 900+ vabauhendust ja omavalitsused) loob hea eelduse kohalike koostöövõrgustike kujundamiseks ning info ja teadmiste levitamiseks kogukonna tasandil.

- Eaka elanikkonna toimetulek: maapiirkonnas, kus eakate osakaal on kõrgem, kasvab vajadus kohalike tugilahenduste järele. LEADER/CLLD võimaldab toetada kogukondlikke teenuseid ja koostöömudeleid, näiteks naabriabi algatusi, transpordilahendusi, ühistegevust ning teisi kohalikke lahendusi, mis aitavad eakatel kauem oma kodukohas iseseisvalt toime tulla.
- Laste heaolu: reform rõhutab vajadust pakkuda noortele võrdseid võimalusi arenguks ja eneseteostuseks. LEADER/CLLD saab toetada kogukondlikke tegevusi, huviharidust, noortealgatusi ning erinevate osapoolte koostööd, aidates luua turvalist ja toetavat kasvukeskkonda ka väiksemates maapiirkondades.

2. Ruumiline areng ja regionaalpoliitika (REM)

Mitmekeskuselise Eesti ruumilise arengu reform on LEADER tegevusrühmade jaoks keske tähtsusega, kuna selle eesmärkide saavutamine eeldab tugevat kohalikku koostööd, kogukondade kaasamist ja piirkondlikku algatusvõimet. REM tunnistab otseselt, et riigiteenused ei jõua ühtlaselt kõikidesse piirkondadesse ning et kogukondade koostöö on vajalik inimestele paremate ja kohalikele vajadustele vastavate teenuste pakkumiseks. Reform rõhutab, et „kogukondade koostöö ning ulatuslikum avalikkusega konsulteerimine inimeste vajadustest lähtuvate lahenduste leidmisel” on võtmetähtsusega. LEADER tegevusrühmad on üks väheseid üleriigiliselt toimivaid struktuure, kus selline sektoriteülene koostöö, kaasamine ja vajaduspõhine arendustegevus toimub süsteemselt ning järjepidevalt.

Mikroettevõtlus kui *right to stay* poliitika selgroog

Mitmekeskuselise Eesti ruumilise arengu reform sätestab eesmärgina „õiguse jääda oma piirkonda” (*right to stay*) — inimestel peab olema võimalus elada, töötada ja hästi toime tulla oma kodukandis ilma sunnitud lahkumisvajaduseta. See ei ole võimalik ilma kohaliku majanduseluta.

LEADER on Eestis olnud maapiirkondade mikroettevõtluse peamine toetaja: väiketootjad, käsitöölised, turismiteenuste pakkujad, sotsiaalettevõtted ja kogukondlikud ühistud on täpselt see ettevõtluskiht, millele LEADER meetod on suunatud ja mis jäävad süstemaatiliselt katmata üleriigilistes ettevõtluse toetusmeetmetes, mis soosivad suuremaid, valdavalt linnapiirkondades tegutsevaid ettevõtteid.

Uus majandusruum: väiketootja globaalsel turul

Digitaalne majanduskeskkond on maapiirkondade jaoks loonud võimaluse, mida varasemalt polnud: platvormkaubandus (Etsy, Amazon Handmade, kohalikud toiduplatvormid, OTT e-poes) võimaldab väiketootjal müüa otse tarbijale üle maailma ilma vahendajata. Käsitöötoode Läänemaal, mahetoidu kojutellimine Pärnumaal, ökoturism Setomaal — kõik saavad täna digitaalselt turustada globaalsele nišiturule. LEADER-meede võimaldab rahastada ja käivitada kohalikke algatusi, mis aitavad mikroettevõtjatel jõuda uutele turgudele, sealhulgas arendada digioskusi, rakendada e-kaubanduse lahendusi, luua ühiseid turundus- ja müügikanaleid ning tugevdada piirkondlikke koostöövõrgustikke. See on mitmekeskuselise Eesti loogika rakendus praktikas — tugev kohalik majandus ei vaja enam füüsilist lähedust suurturule.

Sotsiaalne ja ökoloogiline mõõde

Maapiirkondade mikroettevõtluse toetamisel on lisaks majanduslikule ka selge sotsiaalne ja ökoloogiline lisandväärtus. Sotsiaalselt tähendab kohalik töökoht seda, et inimene ei pea linna kolima — pere jääb kokku, kohalik kool säilib, kogukond ei kahane. Ökoloogiliselt tähendab lühike tarneahel väiksemat CO₂ jalajälge, kohalike ressursside väärindamine vähendab transpordi- ja pakendamiskoormust ning maapiirkondade elujõulisus toetab maastike hooldust ja elurikkuse säilimist — tühjenevad külad ja lagunevad hooned on üks suurimaid looduskeskkonna survetegureid.

LEADER roll selles kontekstis on unikaalne: tegevusrühmad tunnevad oma piirkonna eripära, teavad millistel väiketootjatel on potentsiaali, ja suudavad pakkuda kombineeritud tuge — rahaline toetus, mentorlus, võrgustumine ja rahvusvaheline koostöö —, mida riiklikud meetmed eraldi ei suuda pakkuda. See on täpselt see kohaspetsiifiline majandusmudelite arendamine, mida mitmekeskuselise Eesti reform vajab.

Konkreetsed rakendusvõimalused:

- Mikroettevõtluse digiturustuse nõustamine: reform rõhutab vajadust suurendada maapiirkondade ettevõtete konkurentsivõimet ning toetada nende kohanemist digi- ja rohepöördega. LEADER võimaldab toetada mikroettevõtjate digivõimekuse kasvu, sealhulgas e-kaubanduse lahenduste kasutuselevõttu, digiturundust, platvormmajanduses osalemist ning uutele turgudele jõudmist. See on eriti oluline väikemahuliste tootjate, käsitööettevõtete, mahetootjate ja turismiettevõtjate puhul, kelle kasvuvõimalused sõltuvad sageli just ligipääsust laiematele turgudele.
- Ühisturustuse ja koostöömüügi mudelid: mitmekeskuselise Eesti reform ning ettevõtluse arengueesmärgid rõhutavad koostöö ja piirkondlike väärtusahelate tugevdamise vajadust. LEADER tegevusrühmad saavad toetada väiketootjate koostööd, ühisturustust ja ühiste teenuste arendamist, aidates luua piirkondlikke kaubamärke, jagatud logistilisi lahendusi ning ühiseid turundus- ja müügikanaleid. See võimaldab suurendada kohalike ettevõtete nähtavust ja konkurentsivõimet, säilitades samal ajal suurema osa lisandväärtusest piirkonnas.
- Sotsiaalne ettevõtlus kohaliku teenuse pakujana: reformid toovad esile vajaduse tagada teenuste kättesaadavus ka väiksema asustustihedusega piirkondades. LEADER võimaldab toetada sotsiaalse ettevõtluse ja kogukonnapõhiste teenusmodelite arengut valdkondades, kus tavapärasel turulahendusel ei pruugi toimida. Näiteks võivad sellised lahendused puudutada hooldusteenuseid, transpordikorraldust, kohaliku toidu pakkumist või muid kogukonna jaoks olulisi teenuseid.
- *Right to stay* mõõdiku jälgimine: mitmekeskuselise Eesti reformi keskne eesmärk on toetada inimeste võimalust elada ja töötada väljaspool suuremaid keskusi. LEADER tegevusrühmad saavad panustada selle eesmärgi saavutamisse, kogudes ja analüüsides kohaliku tasandi andmeid ettevõtluse, tööhõive ja kogukondade arengusuundumuste kohta.

3. Keskkond ja kliimamuutused (KLIM)

Kliimaministeriumi neli reformi puudutavad kõik ühel või teisel viisil maapiirkondi — energiapööre, looduskeskkonna vastupidavus, kliimateadlikkus ja elukeskkond. Kõik vajavad kogukondade kaasamist ja kohalikke rakendajaid.

- „Puhta tööstuse, ringsuse ja keskkonnahoidliku ettevõtluse“ reform rõhutab, et investeringute edukaks elluviimiseks on oluline kaasata kohalikke kogukondi ning pidada nendega dialoogi, et vähendada konfliktide riski ja vältida investeringute viibimist või peatamist. See kinnitab, et kogukondade kaasamine on keskkonna- ja majandusarenguga seotud muutuste elluviimisel kriitilise tähtsusega. LEADER tegevusrühmad saavad siin täita kohalike vahendajate ja koostööplatvormide rolli, aidates kaasata elanikke, ettevõtjaid ja omavalitsusi juba lahenduste kujundamise etapis ning suurendades seeläbi muudatuste aktsepteeritavust ja mõju.
- Reform näeb ette ettevõtete, töötajate ja kogukondade toetamist ringsuse ning keskkonnahoidlike muutustega kohanemisel, kuid kogukondade roll jääb kirjelduses pigem üldiseks. LEADER lähenemine võimaldab kogukondi aktiivselt kaasata ning toetada kohalikke algatusi, mis aitavad keskkonna- ja ringmajanduse põhimõtteid praktiliselt rakendada. Selleks võivad olla näiteks koostööprojektid ettevõtjate ja kogukondade vahel, kohalike ressursivoogude kaardistamine või ringmajandusel põhinevate teenuste arendamine.
- Reformis märgitakse, et ringsed lahendused on sageli kogukonnapõhised, kuid selle väite sisu ei avata lähemalt. LEADER tegevusrühmadel on kogemus kogukondlike algatuste käivitamisel ja võrgustike loomisel, mistõttu saavad nad toetada ringmajanduse lahenduste väljatöötamist ja rakendamist kohalikul tasandil. Näiteks võivad LEADERi kaudu tekkida kogukondlikud energiaühistud, jagamismajanduse lahendused, parandamis- ja taaskasutusalgatused või kohalikel bioressurssidel põhinevad koostöömudelid, mis aitavad viia ringmajanduse põhimõtteid praktikasse.

4. Ühiskondlik sidusus ja kultuur (KUM)

Kultuuriministeeriumi reformid „Sidus Eesti“ ning „Eesti ühiskonna vaimse ja füüsilise tervise edendamine“ rõhutavad kogukondade, vabatahtliku tegevuse ja kodanikuühiskonna olulist rolli ühiskonna sidususe, demokraatliku osaluse ja turvalisuse tugevdamisel. Reformid lähtuvad arusaamast, et tugevad kogukonnad ei ole pelgalt kultuuri- ja vabaajategevuste kandjad, vaid oluline osa ühiskonna vastupanuvõimest, inimeste heaolust ja riigi julgeolekust.

LEADER tegevusrühmad ühendavad kohalikke omavalitsusi, ettevõtjaid ja kodanikuühiskonna organisatsioone ning omavad pikaajalist kogemust kogukondade kaasamisel, vabatahtliku tegevuse toetamisel ja kohalike algatuste käivitamisel. Tänu sellele on neil oluline potentsiaal panustada nii sidususe, kultuurilise aktiivsuse kui ka kogukondliku vastupanuvõime tugevdamisse.

- Euroopa Liidu sisejulgeoleku algatused, sealhulgas ProtectEU, rõhutavad kogukondade rolli ühiskonna vastupanuvõime ja julgeoleku tugevdamisel. Kogukondlikud võrgustikud aitavad suurendada inimeste valmisolekut kriisidega toime tulla, tugevdavad omavahelist usaldust ning loovad eeldused vabatahtlikuks panustamiseks. LEADER saab toetada kogukondade koostöövõime tugevdamist, kohalike võrgustike arendamist ning kriisideks valmistumist läbi koostööprojektide, teavitustegevuste ja kogukondlike algatuste.
- „Eesti ühiskonna vaimse ja füüsilise tervise ning kultuurilise aktiivsuse edendamise“ reform rõhutab kultuuris osalemise, liikumisharrastuse ja kogukondliku tegevuse positiivset mõju inimeste heaolule. LEADER võimaldab toetada kohalikke kultuuri- ja kogukonnaalgatusi, kultuuripärandi hoidmist, kogukondlike sündmuste korraldamist ning avalike kogunemispaikade ja kogukonnakeskuste arendamist.
- Vabatahtliku tegevuse edendamine on läbiv eesmärk mitmes kultuuri- ja sidususpoliitika valdkonnas. LEADER tegevusrühmade liikmeskond hõlmab sadu kohalikke vabaühendusi ja kogukonnaorganisatsioone, mis loob hea eelduse vabatahtlike kaasamiseks ning kohalike algatuste elluviimiseks. LEADERi kaudu saab toetada tegevusi, mis suurendavad kogukondade võimekust, arendavad koostööoskusi ning soodustavad inimeste aktiivset osalemist oma piirkonna arengus.

5. Toidujulgeolek ja põllumajandus (REM)

Toidujulgeoleku reform rõhutab vajadust tagada Eesti toidusüsteemi vastupidavus, tugevdada maapiirkondade elujõulisust, suurendada kohaliku toidutootmise võimekust ning toetada põlvkondade vahetumist põllumajanduses. Reform toob esile ka rannakogukondade ja teiste maapiirkondade rolli kohaliku toidutootmise, varustuskindluse ja piirkondliku vastupanuvõime tagamisel. LEADER on juba täna oluline maaelu ja ettevõtluse arengu instrument, kuid selle potentsiaal kohalike toidusüsteemide, toidujulgeoleku ja kogukondliku vastupanuvõime tugevdamisel on laiemalt kasutamata.

- Toidujulgeoleku reform rõhutab kohaliku tootmise ja tarneahelate olulisust, et vähendada sõltuvust välisturgudest ja suurendada piirkondade varustuskindlust. LEADER võimaldab toetada lühikeste tarneahelate arengut, sealhulgas otseturustust, kohaliku toidu väärindamist, tootjate omavahelist koostööd ning kogukondlikke turustuslahendusi. Nii suureneb kohaliku toidu kättesaadavus ning suurem osa lisandväärtusest jääb piirkonda.
- Reform toob esile vajaduse tagada põlvkondade vahetumine põllumajanduses ning säilitada maapiirkondades ettevõtlikkus ja töövõimalused. LEADER saab sellele kaasa aidata, toetades noorte ettevõtjate algatusi, ettevõtlus- ja koostööprojekte ning tegevusi, mis aitavad noortel näha maapiirkonnas elamist ja ettevõtlust atraktiivse tulevikuvõimalusena. Kohalikul tasandil loodud võrgustikud ja koostöömudelid aitavad kaasa teadmiste edasiandmisele ning uute tulijate lõimumisele sektorisse.
- Biomajanduse ja ringmajanduse innovatsioon kohaliku kogukonna tasandil. LEADER tegevusrühmad saavad toetada biomajanduse ja ringmajanduse põhimõtetel põhinevate

kohalike algatuste kujunemist, tuues kokku ettevõtjaid, kogukondi ja avalikke sektoreid. LEADERi kaudu on võimalik toetada projekte, mis aitavad luua uusi väärtusahelaid, väärtustada kohalikke bioressursse ning rakendada uuenduslikke lahendusi toidutootmise ja maatööstuse valdkonnas.

6. Siseturvalisus ja küberteadlikkus (SIM / JDM)

Elanikkonnakaitse reform (SIM) toob otsesõnu välja vajaduse tugevdada kogukondlikku siseturvalisuse raamistikku ja luua vabatahtlike kriisireserv (Tegevus 3). Samuti rõhutab reform, et „turvalisust tagavate teenuste kättesaadavus on tõhus ainult tihedamas koostöös kogukonnaga.“ Reform sisaldab ka tegevust „Kogukonnakeskse pääste- ja politseitöö võimekuse arendamine“ (Tegevus 14), mis haakub otseselt LEADER tegevusrühmade liikmeskonnaga ja koostöövõrgustikega.

Väiksemad KOVID on kriisivalmiduse seisukohalt sageli kõige haavatavamad ning LEADER saab siin olla partneriks nii õppuste korraldamisel kui kerksuskeskuste kogukondlikul käivitamisel.

Küberjulgeoleku reformi Tegevus 3.2 (Ühiskonna küberteadlikkuse suurendamine) kavandab elanikkonnale suunatud kampaaniaid ja juhendmaterjale. Kuigi riiklik teavitus jõuab üldjuhul hästi aktiivsema ja digipädevama elanikkonnani, vajavad maapiirkondade eakad, vähemate digioskustega inimesed ning muukeelsed kogukonnad sageli täiendavaid ja usaldusväärseid kohalikke teavituskanaleid. LEADER tegevusrühmadel on olemas väljakujunenud koostöövõrgustikud, kogukondlik usaldus ja kohalikud infokanalid — infopäevad, kogukonnakeskused, külakogud ja vabaühendused, keda riiklikud kampaaniad ei asenda. See on oluline, kuna küberohud, sealhulgas pettused, andmepüük ja desinformatsioon, mõjutavad ebaproportsionaalselt just haavatavamaid sihtrühmi.

Ettepanek: LEADER kui riigi rakenduskanal

Praegune olukord ja probleem

Riik on seadnud sihiks kodanikke strateegilisse planeerimisse järjest enam kaasata. Samas tuleb hoiduda näilisest kaasamisest ning seda, et mitmel tasandil paralleelselt toimuvad kaasamistegevused põhjustaksid osalejate väsimust.

Kaasamise killustatus on probleem nii riigi (ressursside raiskamine) kui kogukondade (väsimus ja umbusk) jaoks. Seda raiskamist saab vähendada parema tööjaotusega ning ülesannete suunamisega olemasolevatele struktuuridele.

Näeme mitmeid konkreetseid koostöövõimalusi olemasolevate reformide kontekstis:

1. LEADER kui reformide rakenduskanal maapiirkondades

Iga ministeerium, mis plaanib maapiirkondadesse jõuda, peaks hindama, kas ja millisel viisil saab LEADER-võrgustik olla rakenduspartneriks. LEADER tegevusrühmade rakendamine partneritena vähendab dubleerimist ja tagab, et riiklikud meetmed arvestavad kohalike eripäradega.

2. Andmekogumise ja vajaduste analüüsi kanal

LEADER tegevusrühmad omavad ainulaadset teadmust oma piirkonnast, koondades kokku kolme sektori vajadused ja võimalused. LEADER saab olla pidevaks vahenduskanaliks riigi ja maapiirkondade vahel.

3. Piloteerimisplatvorm uutele lahendustele

LEADER on üle Euroopa aidanud käivitada mitmeid uuenduslikke kohaliku arengu lahendusi, sealhulgas uusi ettevõtlusvorme, kogukondlikke teenuseid ja koostöömudeleid. Tänu oma sektoriteülesele koostöövõrgustikule pakuvad LEADER piirkonnad sobivat keskkonda uuenduslike lahenduste piloteerimiseks ja katsetamiseks. Tegevusrühmade kaudu on võimalik kaasata erinevaid kohalikke osapooli ning testida uusi lähenemisi enne nende laiemat rakendamist riiklikul tasandil.

Strateegilised soovitused

- Algatada pilootprojekt LEADER tegevusrühmadega SOM vaimse tervise kogukonnateenuste arendamiseks vähemalt viies maapiirkonnas.
- Sõlmida koostöökokkulepe REM ja LEADER-võrgustiku vahel toidujulgeoleku kohaliku rakendamise koordineerimiseks.
- Kaardistada KLIM keskkonnateadlikkuse koolitusvajadused LEADER piirkondades ning lülitada tegevusrühmad koolituste korraldamisse.
- Luua LEADER-põhine regionaalne vajaduste analüüsi süsteem, mis toetab ministeeriumide reformide elluviimist reaalajas kogutud andmete ja piirkondliku sisendiga.
- Integreerida LEADER strateegiad maakondlike ja regionaalsete arengukavade koostamisse.
- Arendada Eestis LEADER tegevusrühmadega seotud arukate külade võrgustikku, mis toetab riiklike reformide kujundamist kohaliku tasandi teadmiste ja kogemustega.

Järeldused

LEADER-võrgustiku 26 tegevusrühma moodustavad Eestis ainulaadse ressursi — organiseeritud, demokraatlikult juhitud ja rahvusvaheliselt seotud kogukondliku arengu võrgustiku, mis katab kogu maapiirkonna.

Riigiplaan 2028–2034 reformide analüüs näitab, et vähemalt 16 reformis on LEADER lisandväärtus ilmne ja otsene. Eriti oluline on roll kolmes suuremas prioriteedis: (1) sotsiaal- ja terviseteenuste kogukonnapõhine kättesaadavus, (2) ruumiline tasakaalustamine ja maapiirkondade elujõulisus, ning (3) keskkonnateadlikkus ja kestlik areng.

Lisaks reformide sisulisele rakendusele saab LEADER olla lahendus ühele olulisele riigiülesele probleemile — kaasamise killustumisele ja dubleerimisele, mis praegu tekitab elanikes väsimust. LEADER tegevusrühmad saavad toimida riigi ja kohalike kogukondade vahelise koostöö- ja tagasisidekanalina, aidates tuua poliitikakujundamisse piirkondlikku teadmist, kohalikke vajadusi ning erinevate sidusrühmade vaadet.

LEADERi pikaajaline väärtus seisneb selles, et lisaks investeeringute toetamisele on tegevusrühmad aidanud kujundada kohalikke koostöövõrgustikke ja võimekust, millele saab toetuda ka teiste avalike poliitikate elluviimisel. Reformide edukus sõltub sageli kohalike osapoolte kaasamisest ja piirkondlike eripärade arvestamisest ning just siin pakuvad LEADER tegevusrühmad riigile olulist lisandväärtust.